

ДЕГРАДИРАЊЕТО НА МА УШТЕ ЕДЕН ПОРАЗ

Лилјана Минова-Ѓуркова, редовен професор во пензија на Филолошкиот факултет "Блаже Конески" во Скопје. Докторирала на тема "Релативните реченици во македонскиот јазик во XIX и во XX век".

Автор е на трудови посветени на македонската стандардна јазична норма, како и на прилози со социолингвистички пристап. Коавтор и редактор е на повеќе учебници за средно образование. Автор е на книгите:

"Стилистика на современиот македонски јазик", "Синтакса на македонскиот стандарден јазик", "Сврзувачки средства во македонскиот јазик", "Македонски јазик за странци (курс за напреднати)". Коавтор и редактор е на монографијата "Македонски јазик" во рамките на општословенскиот проект "Најнова историја на словенските јазици (1945-1995)", со центар во Ополе, Полска. Професорката Минова-Ѓуркова била претседател на Советот за македонски јазик, во првиот мандат. Добитник е на наградата "Гоце Делчев" за 1995 година.

КЕДОНСКИОТ ЈАЗИК НА ДРЖАВАТА

■ Разговорот го водеше: **Кокан СТОЈЧЕВ**

 Госпоѓа Минова-Ѓуркова, идентитетот на еден народ се препознава преку корените на неговиот јазик, писменост, култура... Моментните општествено-политички случувања во земјава се спротивни на ваквата констатација, направивме држава, а како да се откажуваме од сопствениот јазик. Што претставува македонскиот јазик, литературниот и говорниот?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Македонската културна историја е составен дел на европската. Не треба да се заборава на фактот дека првиот литературен јазик на сите Словени беше оформен во втората половина на деветтиот век од македонските говори во околината на Солун, од светите Кирил и Методиј. Ова претставуваше ѕвезден миг во нашата културна историја. Како што е познато, за Македонците јазикот е нивната единствена татковина. Ова го велам затоа што со текот на историјата целата етничка територија на Македонија била под различни ропства, а по првата деценија на дваесеттиот век таа била поделена, можеби засекогаш, на четири дела. Делови добиле соседните држави: Грција (најголем дел), Бугарија, Србија и Албанија. Денес македонскиот стандарден (литературен) јазик е наполно стабилизан и располага со сите функционални стилови: разговорен, уметничко-литературен, публицистички, административен и научен. Покрај ова, со оглед на фактот дека по 1990 година Црквата влезе во јавниот живот, македонскиот стандарден јазик располага и со религијскиот функционално стилски комплекс, кој содржи и разговорни елементи, има и уметничка литература посветена на оваа тематика, има весници и списанија, има администрација, како и научноосновани особености.

Кога се зборува за македонскиот стандарден (литературен) јазик треба да се земат предвид следниве факти:

- Македонскиот јазик е јужнословенски и му припаѓа на балканскиот јазичен сојуз. Словенски е затоа што ѝ припаѓа на фамилијата на словенските јазици, а балкански е затоа што при разработката на нормата се почитувале состојбите во народните говори. По разработката на нормата контактот со другите балкански јазици не е особено важен.

- Дијалектната основа на македонскиот стандарден јазик е претставена со група говори, поточно со централните а-говори.

- Во меѓувреме се наметнува Скопје како административно-политички, образовен и културен центар на Република Македонија. Во врска со јазикот, говорот на Скопје се наметна во поглед на изговорот на гласовите, во поглед на местото на акцентот (акцент на вториот или на четвртиот слог од крајот на зборот), како и во поглед на акцентските целисти (полека се напуштаат).

- Од 1945 до 1991 година Република Македонија беше вклучена во Југословенската федерација. Македонците беа лојални кон оваа држава, а српскохрватскиот беше јазик со престиж за нив.

со тоа беше организирана разработка на нормата: беа објавени граматика (Круме Кепески, Хорас Лант, Блаже Конески), правописни речници, а потоа се отпечати Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (во три тома: 1961, 1965, 1966).

Да беше македонскиот народ послушен, досега одамна ќе беше претопен. Тој си оди по свој пат и во поглед на јазикот, па не ги слуша ни специјалистите по македонски јазик кога му зборуваат за тоа дека не треба да се употребуваат многу српизми и дека именките како: брашнара, железара, пивара, печинара, семкара, сендвичара и сл., не се во духот на македонскиот јазик.

Сегашнава ситуација ја оценувам како поразна за македонскиот јазик.

По промената на Уставот на РМ, согласно Рамковниот договор, член 7 утврдува дека на целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Друг јазик што го зборуваат најмалку 20 отсто од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е предвидено со закон. Меѓутоа, по последниот Попис на населението од 2002 година, реалноста посочува на непочитување на законот и на прописите за употреба на службениот македонски јазик. Кон што води ваквата лоша тенденција?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Не ми се познати резултатите од последниот Попис на населението, но знам дека 20 отсто е многу мал процент за определување втор службен јазик. Во Латвија (Летонија) има повеќе од 32 отсто Руси, а 25 отсто од населението не го познава латвискиот т.е. службениот јазик на државата, па сепак, меѓународната заедница вложува милионски суми (долари) за стимулирање на населението да го учи службениот јазик на државата, сметајќи го за врзувачки фактор на сите граѓани на Латвија.

Еден од "олеснувачите" (во 2001 година) им се обрати на Македонците со зборовите: Јазикот не е фатален проблем за Македонците! Тоа не е точно!! Токму јазикот ги одржал Македонците низ вековите!

Треба да се знае уште и дека Рамковниот договор беше напишан на англиски јазик и во Завршните одредби пишуваше дека англиската верзија е негова единствена автентична верзија. Рамковниот договор беше потпишан во Република Македонија и ова претставува грубо кршење на основната уставна определба дека во Република Македонија службен јазик е македонскиот и неговото кирилско писмо.

На 8 септември 1991 година беше распишан референдум со прашање: Дали сте за суверена и за самостојна држава Македонија, со право да стапи во иден сојуз со суверените држави на Југославија? Со ова прашање беа обединети и тие што беа за самостојна и за суверена држава Македонија и тие што се застапуваа за тоа Македонија да биде дел од Југославија. Меѓутоа, припадниците на едно малцинство (албанското) го бојкотираа овој референдум, а нивните претставници не гласаа за Уставот на Република Македонија, кој беше донесен на 17 ноември 1991 година. Тие, во јануари 1992 година, организираа сопствен референдум со барање за политичка и за територијална автономија.

Како што нè уверуваат специјалистите, Преамбулата не е обврзувачки текст: таа претставува свечено воведување на она што треба да се соопшти со јазикот на правото.

Преамбулата на Уставот од 1991 година тргнува од државо-

- Во 1991 година се раздружи Југословенската федерација и дојде до промена на општествено-политичкиот систем.

- Помалку се чувствува влијанието од српскиот и од хрватскиот јазик (не се учи во училиштата), но сепак тоа е присутно преку гостувањата на театарски групи, преку забавната и народната музика, преку печатот и сл.

- На сцената стапува влијанието од англискиот јазик, со што македонскиот се вклопува во светските текови.

Неколку историски податоци:

На почетокот на дваесеттиот век Крсте Петков Мисирков ги определи трите принципи на кои се базира македонскиот јазик до денес:

- за дијалектната основа тој ги определува централните говори како еднакво оддалечени и од српскиот и од бугарскиот јазик;

- за правописот: тој треба да биде фонетски, со мали отстапки на етимологијата;

- за зборовниот состав: тој треба да се збогатува со сите народни говори.

Наведувам една мисла на Мисирков: Љубовта кон народниот јазик е наш долг и наше право.

Мисирков не е случајна појава. Тој има свои претходници. Со Партениј Зографски се кристализира мислата за самостоен македонски јазик. Тој наведува 14 црти и почнува со трето-сложниот акцент, со кој се разликуваат македонските говори од бугарскиот акцентен систем. Христо Матов, под псевдонимот Дримколов, наведува 8 црти со кои се разликуваат македонските говори и од српскиот и од бугарскиот јазик, па ја наведува, меѓу другите, и имам - конструкцијата (имам носено, имам дојдено). Не треба да се заборава дека во 1900 година беше изведена "Македонска крвава свадба" од Војдан Чернодрински, во која македонските ликови зборуваат токму на централните македонски говори.

На 2 август 1944 година се создадоа услови за јавна употреба на македонскиот јазик во македонската држава и во врска

творниот народ во Републиката, од неговата "вековна борба за национална и социјална слобода и за создавање своја држава, а посебно од државно-правните традиции на Крушевската република и историските одлуки на АСНОМ", а потоа се доаѓа до националностите со кои живее македонскиот народ "во целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство". Значи, во Преамбулата на Уставот од 1991 година (за кој беше речено дека има вградено фабричка грешка), традициите на Крушевската република и на АСНОМ се поврзуваат со историјата на македонскиот народ.

Како резултат на воените судири, но и на притисокот од т.н. меѓународна заедница, во 2001 година беше потпишан (на англиски јазик) Рамковниот договор и, во врска со него, беше изгласан нов Устав на Република Македонија.

Во Преамбулата на овој Устав се тргнува од граѓаните на Република Македонија, па се спомнува на прво место македонскиот народ и потоа деловите од: албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ "и другите" (овде останаа неспоменати Египќаните од Охрид). Потоа се вели дека тие народи, во согласност со традициите на Крушевската република и одлуките на АСНОМ, како и на референдумот од 8 септември 1991 година "одлучија да ја конституираат Република Македонија како самостојна, суверена држава..." итн. Воопшто, Преамбулата на Уставот од 2001 година претставува инспирација за подробно разгледување.

Прво, бидејќи се зборува за делови од одделни народи, а некои од нив имаат свои држави, може да се каже дека и македонскиот народ во Република Македонија е само дел од македонскиот народ, само што другите делови од македонскиот народ немаат никакви или, пак, имаат минимални права како малцинства во соседните држави.

Второ, во врска со традициите на Крушевската република, не е лошо да се има предвид тогашната состојба во Македонија, како и фактот дека имало противставени страни.

Трето, одлуките на АСНОМ, според историските податоци, се чини дека не беа еднакво прифатени од сите граѓани на тогашна Република Македонија.

Четврто, референдумот од 1991 година како да не важеше за сите граѓани на Република Македонија: едно малцинство, како што беше кажано погоре, го бојкотираше.

Петто, кога зборуваме за минатото, макар што има некои што ни велат да го забораваме и да мислиме на иднината, треба да се има предвид кога се појавиле во оваа средина делови од народите именувани во Преамбулата.

Се надевам дека оваа Преамбула нема фабричка грешка!

Преамбулите на уставите на Република Македонија во голема мера ги илустрираат промените што се случиле во оваа држава по 2001 година.

Рамковниот договор можеме да го сметаме само како пораз на државотворниот народ на Република Македонија и се прашувам како ќе им се предава на идните генерации Македонци современата македонска историја: како ќе им се објасни Арачиново, како ќе се анализираат и како ќе се објаснат причините за потпишување на Рамковниот договор, како ќе се објаснат измачуваните, жртвите и киднапираниите (ликвидирани) кога не сме биле во војна?!

Во двата устава, во седумте членови се зборува за јазиците што се практикуваат во Република Македонија. И во едниот и во другиот Устав се вели дека во Република Македонија службен јазик е македонскиот и неговото кирилско писмо. Уште повеќе, во Уставот од 2001 година се нагласува дека ова важи и за меѓународните односи на оваа држава, а Рамковниот до-

говор беше напишан на англиски и англиската верзија се смета за негова автентична верзија. Договорот беше потпишан во Република Македонија од страна на Претседателот на Републиката и од водачите на релевантните партии!

Во случајов нè интересира како се одрази Рамковниот договор врз статусот на македонскиот јазик во Република Македонија.

Во Уставот од 1991 година, по определбата дека македонскиот јазик е службен на целата територија на Република Македонија, се наведува дека во единиците на локалната самоуправа во кои како мнозинство или во значителен број живеат припадниците на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик, се јавува и јазикот на националноста на начин утврден со закон.

Во Уставот од 2001 година се определува еден процент, 20 отсто, и врз основа на тој процент се воведува втор службен јазик во Република Македонија, а за оние малцинства што немаат постигнато 20 отсто, вклучувајќи ги и Македонците во одделни општини (Дебар и сл.), се предвидува локалната самоуправа да решава за статусот на нивниот јазик.

Наспрема околните еднонационални држави, Република Македонија се прогласи себеси за мултиетничко општество, со признавање на правото за употреба на сопствениот јазик

на секоја етничка група, а статусот на македонскиот јазик, во единствената држава каде што можеше да биде службен, беше деградиран. Ова е неприфатливо за Македонците, за кои токму јазикот претставува еден од факторите што ги одржале низ вековите. Специјалистите по јазик многу добро знаат што значи воведување втор службен јазик во една држава како што е Република Македонија и со такво соседство како што е нашево.

Дали и преку јазикот етничките малцински заедници водат борба за остварување на целта - од сегашната унитарна граѓанска европска Македонија да создадат бинационална држава? Дали албанската етничка заедница претставува толку броен и катастарски монолитен етнокултурен колективитет, кој би имал можност (и преку јазикот) за некакво биполарно федерирање со македонскиот народ, или за сецесионистички стремеж за физичко сепарирање и обединување со други држави?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Што се однесува на двонационалната држава, прво треба да се побунат Македонците, зашто Република Македонија е нивна единствена држава, а потоа треба да се побунат другите етнички групи, со оглед на фактот дека се маргинализирани. Во декември 1991 година во селото Кондово, во организација на Исламската верска заедница и на Друштвото на наставниците по албански јазик (од Тетово), беше организиран собир со околу 70 учесници на тема "Албанците во Македонија". Во 1994 година беше објавен Зборник со реферати од овој собир, регистриран во Народната и универзитетска библиотека "Климент Охридски". На овој собир зеле учество референти од Република Албанија, од Косово и од Република Македонија. Во овој Зборник може, меѓу другото, да се прочита следново:

- Територијата меѓу Црн Дрим и Вардар во пред- и во протоисторискиот период била периферен илирски крај, кој го чувал основниот карактер на илирската култура, а Албанците се потомци на Илирите.

- Албанците во Македонија имаат етнички континуитет од античко време.

- Податоците на албанската историска дијалектологија и ономастика ја покажуваат автохтоноста на Албанците на Косово, во Црна Гора, во Србија и во денешна Западна Македонија. Ненаучни се ставовите на А. М. Селишчев и на македонските ономастичари, кои ја стеснуваат областа на Албанците, тврдејќи дека тие дошле во овие краишта во текот на XVI, XVIII и XIX век.

- Почетоците на христијанството биле со строго илирско-албански карактер.

- Топонимијата е важен аргумент во докажувањето на автохтоноста на Албанците во албанските краишта во Македонија: Кичевско, Гостиварско, Тетовско, Порече, Прилепско, Битолско, Охридско, Струшко, Преспа, Дебарско, Река итн.

- Еден автор пронаоѓа албански елементи во топонимот Астибос.

- Скопје е најголемиот економски, културен и политички центар на Албанците во Македонија; тој е основан од Албанците и останал албански по својот карактер.

- Албанците во Македонија не прифаќаат да бидат третирани како малцинство, туку како рамноправен народ.

- Во весникот "Косово", кој излегувал во Констанца во 1932 година се наведува, меѓу другото, дека државната администрација на Македонија треба да биде слична на швајцарската: македонските Албанци, македонските Романци, македонските Турци и македонските Грци треба да живеат во одделни кантони.

- Во рефератот посветен на албанското прашање во Македонија се нагласува дека во Република Македонија живеат од осумстотини илјади до еден милион Албанци, а за решавање на албанското прашање во Република Македонија авторот го предлага следново:

Прво, Албанците во Македонија да бидат третирани рамноправно на сите нивоа, како рамноправен политички субјект, како државотворен народ.

Второ, Албанците, како автохтон народ со своја територија, имаат право на политичка и територијална автономија, со право на отцепување.

Трето, Албанците од Македонија, од Црна Гора и од Јужна Србија можат да се определат за обединување со Косово и за формирање Република Косово, која би ги опфатила сите краишта во кои е во мнозинство албанското население.

Четврто, Албанците од Македонија, како и сите Албанци останати неправедно надвор од границите на Република Албанија ќе можат да излезат пред меѓународната јавност со барање за обединување со Албанија и тоа би било единственото праведно и конечно решение на албанското прашање.

Би сакала да прашам: А кога ќе се реши македонското прашање?!

Очигледно политичките партии од македонскиот блок се во судир со националниот став за значењето на македонскиот јазик и тоа го кријат зад стремежите, правата и слободите на етничките заедници, кои треба да бидат во функција на унитарниот карактер на државата, при што откажувајќи се од својот јазик пропагираат висок степен на хармонизација на меѓунационалните односи. Кој е Вашиот став за ваквото гледиште?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Ким Мехмети, албански писател од Република Македонија, во едно интервју, за македонските политичари рече дека се етнички и политички дилетанти, а спротивната страна ја определи како албански бајрактаризам.

На сегашните македонски политичари можеме да им забележиме за антагонизмот што постои меѓу нив. Има нешто што ги здружува сите албански водачи на партии: интересот на Албанците во Република Македонија. Можеби треба и македонските политичари да се здружат во интерес на македонскиот национален идентитет, но тоа не се случува: тие постојано се обвинуваат меѓу себе. Антагонизмот меѓу македонските политичари доведе до тоа сè уште да немаме национална стратегија за преживување, но, што е уште полошо, доведе до длабока поделеност во народот, а таа не може да му донесе (на народот) ништо добро. А можеби, бидејќи се млади нашите политичари, не ја познаваат македонската историја?!

Рециналд де Бреј, во својот "Водич низ словенските јазици" (1951 година) ја започнува главата посветена на македонскиот јазик со следниве зборови: По иронија на историјата, народот чии претходници им го дадоа на Словените првиот литературен јазик, беше последен што го официјализира својот современ јазик како одделен словенски и го определи како различен од соседните: српскиот и бугарскиот.

Денес можеме да кажеме дека по иронија на историјата Македонците, откако конечно се изборија за самостојна држава, се откажаа од сопствениот јазик како единствен службен јазик и како поврзувачки елемент за сите нејзини граѓани.

За овој процес политичарите молчат, а Вашите колеги од Советот за македонски јазик констатираат: Ако македонскиот јазик не се култивира, туку политички се оневозможува и се истиснува, тоа во историска перспектива ќе доведе до стеснување на јазичната дифу-

зија и до обесправување и оневозможување на опстанокот на македонскиот јазик во единствената држава на Македонците. Какво е Вашето мислење во поглед на овие реакции? Наводното воведување на втор службен јазик беше со цел граѓаните да можат да комуницираат со институциите на државата и на својот говорен јазик да ја одгледуваат својата култура. Која е разликата меѓу мајчиниот говорен јазик, и јазикот на етничката заедница за која говорителот партиско-политички се определил?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Република Македонија е единствената држава во светот каде што може да биде службен македонскиот јазик. Етничката територија на Македонија беше далеку поголема. Тоа може да се види на картата што ја направија македонските народници, кои работеве во Русија. Сега сме сведоци на натамошно стеснување на територијата на Република Македонија, со оглед на фактот дека Македонците полека но сигурно ги напуштаат своите родни огништа и се повлекуваат на исток. Воведувањето втор службен јазик не може да биде добро за македонскиот народ.

 Како би ги дефинирале јазичниот и политичкиот идентитет, всушност во што е нивната разлика?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Политичкиот идентитет е далеку потесен од јазичниот.

 На трибината организирана од Институтот за македонски јазик "Крсте П. Мисирков" посочивте: "фактот дека Република Македонија е именувана како Поранешна Југословенска Република Македонија (ПЈРМ) може да значи дека станува збор за територија што може да биде натаму делена"...!?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Името под кое беше примена Република Македонија во Организацијата на Обединетите нации: Поранешна Југословенска Република Македонија претставува вистинско понижување.

Ова бесмислено име сврзано со држава што не постои веќе, може да се прими и како факт дека Република Македонија не е држава туку територија, периферија на околните држави и дека може да биде прекроена, како што прочитавме неодамна од британски извори. Инаку, тогашниот претседател нè уверуваше дека ова име ќе остане неколку месеци. Република Македонија (или ПЈРМ) претставува држава на експерименти. Западноевропските држави се обидуваат да видат како изгледа едно мултиетничко општество со право на сите етнички групи да го практикуваат својот јазик.

За разлика од тоа, во Франција или во Германија, официјално, не може да се слушне друг јазик освен францускиот или германскиот. Големите број доселеници во овие држави се принудени да го учат соодветно францускиот, односно германскиот јазик за да можат да се вклопат во новата средина.

 Законот за територијалната организација на единиците за локална самоуправа ги поттикна лингвистите да застанат во одбрана на науката. Тие посочуваат дека географските имиња не се преведуваат. Дали некој се консултираше со лингвистите, со соодветните институции во однос на ова прашање пред да се изгласа Законот?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Проблемот е во тоа што специјалистите што се занимаваат со македонскиот јазик немаат никаков авторитет во нашата средина, особено кај политичарите. Уште во 1945 година не се покажа доверба од страна на политичарите кон македонските работници на полето на јазикот, па се предлагаше да се повикаат слависти од Советскиот Сојуз, но тоа не се реализира. Покрај ова, никој не ги праша специјалистите по јазик во врска со Рамковниот договор, па тие не можеа да се искажат, макар што имаше и изјави и собири. Така и сега, во врска со стандардизацијата на географските имиња во Република Македонија, ниеден политичар не сака да го слушне гласот на специјалистите-ономастичари. Никој не е консултиран.

 Вие сте познати како еден од најголемите поборници за правилната употреба на македонскиот јазик во медиумите и во институциите на државата. Актуелноста на ова прашање нема изгубено во тежина, но и покрај законската регулатива, како сè уште да сме на почетокот. Зошто?

МИНОВА-ЃУРКОВА: Се обидувам на македонскиот стандарден јазик да му пристапам од нормативна гледна точка, а не само да го опишувам. Во своите статии и книги се обидувам да покажам што не е во духот на македонскиот јазик; на пример не се во духот на македонскиот јазик сврзниците: али, него, пошто, така да и сл., но не е во духот на јазикот ни пишувањето големи букви таму каде што не се определил правописот (Септември место септември, Вторник место вторник и сл.). Не се прифатливи ни англизмите во македонскиот јазик, кои навлегуваат во голем број, и тоа во рамките на компјутерската технологија (маус место глумче), во рамките на музиката (лејбл место етикета; саунд место звук, глас, шум), во рамките на спортот (баскет место кошарка) и сл.

Во 1998 година беше донесен Законот за употребата на македонскиот јазик и во него се предвидени казни за прекршителите. Министерството за култура на Република Македонија располага со неколку инспектори, кои контролираат и други прекршоци, така што не останува место за прекршоците наспроти Законот за употребата на македонскиот јазик.

Првата прекршочна пријава беше поднесена против Пивара Скопје, но тогашниот директор, како снаодлив човек, го регистрира заштитниот знак врз основа на постар закон!